

Eva Musilová

JAK NA TVŮRČÍ PSANÍ

Od slov k větám, od vět k příběhům

C PRESS

Jak na tvůrčí psaní

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Eva Musilová

Jak na tvůrčí psaní – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

JAK NA TVŮRČÍ PSANÍ

Od slov k větám, od vět k příběhům

Eva Musilová

JAK NA TVŮRČÍ PSANÍ

Od slov k větám, od vět k příběhům

 CPRESS

© Eva Musilová, 2022

Obrázek na obálce: © Shutterstock / Mascha Tace

ISBN tištěné verze 978-80-264-4321-6

ISBN e-knihy 978-80-264-4343-8 (1. zveřejnění, 2022) (ePDF)

PROČ TATO KNIHA?

Jsou knihy, které přečtete jedním dechem, zhltnete je. Pak jsou knihy, které prostě přečtete. A jsou také knihy, kterými se musíte probrodit, prokousat. Pokud se někdy musíte brodit a obtížně prokousávat knihou, která vám původně slibovala zábavu či umělecký zážitek, je jisté, že s tou knihou je něco v nepořádku.

Cílem této publikace je pomoci vám, aby se vaše dílo do zmíněného problému nedostalo. Abyste si jako autor ještě lépe osvojili používání jazyka. Aby se vám nestalo, že hezké a hodnotné myšlenky zaniknou kvůli takové maličkosti, jako je jazyková neobratnost. Abyste dokázali zkrotit toho bujněho oře, jímž jazyk bezpochyby je, a uměli ke svému prospěchu využít všech možností českého jazyka – a ty jsou nemalé.

Tato publikace si nedělá nárok na to, že by zastoupila vysokoškolská studia českého jazyka či žurnalistiky. Spíš se snaží, aby vám byla praktickým rádcem, a někdy i jakýmsi přítelem, který povzbudí, který doporučí, jak dál pracovat na osobním rozvoji, a který možná poukáže na drobný nedostatek, jež je třeba odstranit, aby se výsledné dílo mohlo zaskvěť v celé své kráse.

Knížka je určena autorům, kteří mají hlavu i srdce plné myšlenek a nápadů, mají představu o celkové „náladě“ svého budoucího díla, a teď to všechno jen potřebují správně převést do slov a vět, napsat to tak, aby text opravdu odpovídal původní představě.

Co v knize není, a co v ní naopak je

Určitě zde nenajdete zaručený návod, jak získat námět na sepsání knižního bestselleru. Neslíbíme vám ani, že z nepsavce se přes noc stane autor zaručeně úžasných a atraktivních novinových článků. Nejedná se ani o klasickou výuku gramatiky češtiny, kterou si každý může osvojit z učebnic. Budeme se spolu spíše zamýšlet nad tím, jak psát (či nepsat) profesionálně a co si k dalšímu pokroku nastudovat a osvojit.

Je pravděpodobné, že některou ze zásad, o nichž budeme psát, už znáte – a to je dobře. Napovídá to, že jsme naladěni na tutéž strunu a usilujeme o tentýž

cíl, zdokonalovat se v používání jazyka jako prostředku mezilidské komunikace, přičemž se často jedná o technickou stránku věci.

Poznámky a zvýraznění, které se budou hodit později

Máme pro vás nějaký návod, jak knihu používat? Ano i ne. Postupujte prostě tak, jak vám to vyhovuje. Je to přece vaše kniha. Pokud ovšem přece jen chcete nějaké doporučení, tady je: Asi nejlepší bude proběhnout obsah knihy a potom – pokud vám to možnosti dovolí – ji celou přečíst, nejlépe s tužkou či zvýrazňovačem v ruce. Když si budete vyznačovat pasáže, které jsou pro vás v něčem objevné, bude to pro vás přínosné hned třikrát:

- Uvědomíte si, v které oblasti se potřebujete zdokonalit (a můžete s tím začít něco dělat).
- Některé zásady si dokonale zafixujete právě tehdy, když je přepisujete, zvýrazňujete či podtrháváte (protože v té chvíli o nich uvažujete a také přemýšlíte, které slůvko a který obrat jsou tam klíčové). Utkví vám tak v mysli, a od této chvíle je už budete úspěšně používat.
- Co si nezapamatujete, to později snadno najdete. Možná se vám v budoucnu při vlastní tvorbě – při psaní – stane, že se zastavíte, protože v některé konkrétní věci budete tušit jakousi zradu či zádrhel, ale nebudete si úplně jisti. Právě pro ten případ jsou tu informace, které jste si v knížce vyznačili.

Publikace částečně souvisí s rozprodaným „Kurzem tvůrčího psaní“

Některá témata jsou příbuzná, ale celkově se jedná o naprosto novou publikaci. Na základě vašich ohlasů a návrhů jsme k radám připojili více názorných ukázek.

Informace jsou rozděleny do lekcí. V nich je vždy formulován cíl (co se naučíte). Lekce obsahují praktické ukázky s rozbořem, na závěr lekce je připraveno shrnutí a také v každé z nich najdete praktické úkoly k procvičení. Řešení úkolů si můžete zkontrolovat v klíči, ten je umístěn až na konci každého dílu publikace.

Některé úkoly jsou poněkud „volnější“, například budete mít zadáno sepsat či pozměnit nějaký text. U takových úkolů najdete v Klíči konkrétní návrhy, ovšem je samozřejmé, že vy sami vytvoříte vlastní živou verzi, která se může od té naší dost lišit.

Nově jsme zařadili celý jeden oddíl, který se věnuje gramatice. Nebudeme vás v něm učit absolutní základy ani se nebudeme zabývat věcmi, které v praxi nevyužijete. Smyslem tohoto oddílu je pomoci vám, abyste si sami dokázali poradit s některými obtížnějšími jazykovými jevy. Tento dodatek je zařazen v druhém díle *Češtiny pro profesionály*.

Další novinkou je to, že se v některých kapitolách věnujeme specifikům, která platí při psaní obchodních písemností. Budeme přitom mít na mysli všechny možné druhy obchodních písemností: dopisy i e-maily bez rozlišování toho, zda se jedná o nabídky, o propagaci služeb či výrobků, o nabídku spolupráce či třeba o poptávku po službách, dodavatelích nebo spolupracovnících. O tom všem budeme pro zjednodušení mluvit jako o „obchodním dopisu“.

Pokud tedy někdy píšete obchodní dopisy nebo e-maily a chcete, aby působily ještě více profesionálně a přitom příjemně (a měly tak větší šanci, že splní svůj účel), jsou tu pro vás praktické tipy a ověřené „vychytávky“. Nejde samozřejmě o vyčerpávající informace z oblasti marketingu, spíše se snažíme pojmut tu oblast obchodních psaní, ve které se dostanete k tvorbě, k tvůrčímu psaní. Tyto informace bude pravděpodobně moct využít ten, kdo si bude chtít v malém nějakou tu prezentaci či propagaci zajistit vlastními silami.

Proč tato kniha vznikla?

Odpověď na otázku Proč tato kniha? je prostá: Aby se vám dobře psalo, aby se čtenáři dobře četlo, aby výsledný pocit všech zúčastněných byl tak dobrý, jak jen může být. Cílem je spokojenost, radost, kvalita.

A to je vlastně všechno, co bylo třeba říct úvodem.

1. LEKCE: PŘÍPRAVNÉ PRÁCE

Co se v této lekci naučíte

- Charakterizovat si text před začátkem psaní – ujasnit si odpovědi na deset základních otázek.
- Vybrat pro text vždy ten nejvhodnější funkční styl, připomenout si jeho hlavní znaky a pak v tomto stylu text vytvořit.
- Použít v některých textech i několik funkčních stylů. Ne však jen na základě náhlého nápadu či nálady, nýbrž odůvodněně, jedině pak je to pro text přínosné.

Možná znáte pořekadlo „Štěstí přeje připraveným“. A třeba jste si i vy už někdy vyzkoušeli, že tato lidová moudrost funguje. Platí v nejrůznějších životních situacích, a platí samozřejmě i při psaní. Místo tohoto pořekadla můžeme použít také malé znázornění: Než se člověk vydá na nějakou cestu, obvykle nejdříve promyslí trasu a pouvažuje o všech možných detailech, které s cestou souvisejí. Podobně jedná i zodpovědný a cílevědomý autor – než se pustí do tvorby, také pěkně uvažuje a plánuje.

Čím je dobré začít

Čím je tedy dobré začít? Úklidem ve vlastní hlavě neboli tím, že si ujasníte, co a jak vlastně budete tvořit. Nestačí mít v nitru jen pocit, dojem, zážitky, emoce, změt nápadů, vtípků, vzpomínek a zkušeností. To všechno je nezbytné, ale je třeba to ještě převést do konkrétních slov. Pokud mám dosáhnout svého cíle – tedy hluboké spokojenosti své i čtenářovy –, musím si nejprve odpovědět na tyto otázky: Jaký konkrétní literární útvar budu vytvářet? Co o tomto útvaru vím – znám jeho specifika a výhody? Víím, které jazykové prostředky, jež chci používat, se k němu hodí? Co moje cílová skupina – jací jsou to čtenáři? Co od díla očekávají? Dokážu jim tato očekávání splnit a tuším, jak se přizpůsobím jejich vkusu a potřebám? Víím, jaký budu s ohledem na tento typ čtenářů volit styl? Co slova? Která mám použít, a kterým se raději vyhnout? A především: Jaká je hlavní myšlenka, kterou chci čtenáři sdělit (a která mu má po přečtení díla zůstat v mysli)?

Tato poslední otázka je pro někoho možná překvapivá, ale přesto je důležitá a je dobré se nad ní zamyslet. Jestliže má být autor se svým dílem spokojen, je třeba, aby čtenáři pochopili jeho poselství. Autor, který „minul cíl“, může být totiž nakonec dost nešťastný.

Když si zmíněné otázky položíte, snažte se na ně najít konkrétní odpověď. V knihovnách a na internetu je vám k dispozici hodně informací, rad, specializovaných profesních skupin i diskusních fór. Můžete se tam i poptat. Pokud ani tak nebudete schopni odpověď najít, prozatím si otázku poznamenejte. Možná na ni dostanete odpověď v této knížce. Pokud ne, podnikněte další „kolečko“ hledání – třeba s využitím tipů z naší publikace.

V rámci přípravných úvah je důležité zamyslet se také nad stylem – v jakém duchu se vaše literární dílo ponese, v jakém stylu ho vytvoříte.

Co že to ten STYL (celým názvem funkční styl) vlastně je?

Existují různé definice funkčního stylu. Všechny shodně udávají, že je to jeden ze slohotvorných činitelů, který určuje ráz vytvářeného jazykového projevu, a že je dán tím, jaký účel (funkci) má vytvářený jazykový projev plnit.

Neboli: Stejně jako pro různé životní situace volíme různé oblečení a úpravu zevnějšku, tak také pro různé jazykové projevy (mluvené i psané) volíme různou „jazykovou úpravu“. Pro každý funkční styl je tedy charakteristická určitá forma, která odpovídá účelu textu.

Je to naprosto logické – tutěž skutečnost budeme jiným způsobem vyprávět doma rodině, jiným způsobem o ní budeme informovat úřady, a ještě jinak ji vyličíme, když se pro nás stane třeba námětem pro sepsání napínavé knihy.

Bude to tedy třikrát totéž, a přece půjde o tři rozdílné texty.

Ačkoli budeme vždy zcela pravdivě líčit tutěž událost, použijeme v každé naznačené situaci trochu jiná slova a slovní spojení i jinou větnou stavbu. Zapojíme také (když ne skutečně, pak alespoň zdánlivě, navenek) pokaždé jinou míru emocí.

Odborně řečeno, použijeme JINÝ FUNKČNÍ STYL.

Nyní je čas podívat se, jaké styly jazykového projevu jsou vám vůbec k dispozici, tedy z čeho budete při svém psaní vybírat.

Vyberte si – slohy čili styly

- Prostě sdělovací
- Odborný (bud' praktický odborný – hlavně administrativní, anebo vědecký a naučný)
- Publicistický
- Umělecký

To je tedy rozdělení. A teď, co vlastně znamenají, kdy se používají a čím se především vyznačují?

Styl prostě sdělovací. Jak už jeho název napovídá, použijete ho tehdy, když někomu chcete objektivně a věcně sdělit určité skutečnosti. Jedná se opravdu jen o sdělení. Nebudete tedy hodnotit, dedukovat ani se pouštět do úvah či komentářů. Jen něco sdělíte, oznámíte.

Styl odborný se týká bud' vysloveně odborných publikací (pak se jedná o styl vědecký, naučný), nebo jím bývají psány úřední dokumenty a jiné oficiální texty (pak jde o styl praktický odborný nebo administrativní).

Styl publicistický už je značně živější. Setkáme se s ním v médiích nebo tam, kde chceme fungovat podobně jako média. Text sestavený v tomto stylu podává informace opatřené komentáři, vysvětluje, uvádí souvislosti; je zaměřen na široké vrstvy čtenářů a často má i přesvědčovací či vzdělávací funkci.

Styl umělecký – podobně jako styl publicistický a prostě sdělovací – plní funkci poznávací. Navíc ovšem přidává i estetický prožitek, vyvolává představy, emoce, a díky zvědavosti a fantazii autora probouzí tyto vlastnosti

a hnutí také v čtenáři. Text, který je umělecký, poskytuje svému autorovi maximální možnou dávku svobody, ať už jde o obsah sdělení, nebo o použité výrazové prostředky.

Vy budete asi nejčastěji používat styl umělecký, ať už se za umělce považujete, nebo zatím ne. V následující ukázce, v článku *Galapágy – říše kladivounů*, věnujte prosím pozornost tomu, jak nápadně se změnil styl v druhé části, která už není vypravováním, ale soupisem „solidních“ faktů.

První část je vytvořena v uměleckém stylu. Obsahuje to, co je pro styl typické: živé osobní vyprávění, citově zabarvená slova, zdrobněliny, nadsázku, vylíčení dojmů, osobní zaujetí, slangové výrazy i vtipný kontrast.

Galapágy – říše kladivounů

Galapágy neklamaly! Na tom se shodlo všech šestnáct účastníků naší lednové expedice hned po vynoření z našeho prvního takzvaného „check“ ponoru.

Navštívit Galapágy byl můj tajný sen už od dětství, kdy jsem si přečetl knihu od J. Y. Cousteaua *Tři dobrodružství lodi Calypso* s nádhernými fotografiemi a barvitým líčením podmořského světa souostroví Galapágy. A tak po třech letech příprav a organizování se můj letitý sen stal skutečností a 15. ledna 2007 jsem i s celou partou podobně „postižených“ potápěčů seděl v letadle letícím směrem na Ekvádor.

Po náročném dvacetičtyřhodinovém přesunu jsme přistáli v Quitu, kde naše dobrodružství začalo. Pokud bych se měl rozepisovat o všech zážitcích, které jsme během fantastických tří týdnů prožili pod vodou i na souši, bylo by to přinejmenším na pořádný román.

Vrátím se tedy znovu k tomu našemu „check“ ponoru, abyste si udělali obrázek, jak vypadalo naše týdenní potápěčské safari v blízkosti souostroví Galapágy i vzdálených ostrůvků Wolf a Darwin.

Ze zkušeností z jiných lokalit vím, že při prvních zkušebních ponorech jde o kontrolu potápěčské výstroje, správné vyvážení a zopakování podvodních signálů a dovedností. Většinou se provádějí někde v mělčině na písku, bez možnosti vidět něco zajímavého. I náš první

ponor zpočátku vypadal podobně nezajímavě. Loď kotvila poblíž ostrova Baltra, kousek od letiště v mělké zátoce s písčitým dnem.

Proto nás naši průvodci mile překvapili, když jsme se na brífinku dozvěděli, že tento první ponor bude na vzdálené návětrné straně ostrůvku Mosquera vzdáleného deset minut jízdy „gumákem“ od naší zakotvené lodě.

Ponor na stěně se spoustou života a s takovým množstvím ryb předčil mé očekávání. Potkali jsme tam kladivouny bronzové (*Sphyrma lewini*), hejno sib Steindachnerových (*Rinoptera steindachneri*), desítky žraloků útesových bělocípých (*Triaenodon obesus*) a množství murén. To nás všechny opravdu mile překvapilo a po ponoru jsem viděl úsměvy i u těch největších potápěčských pesimistů. Dlouho do noci se vedly diskuse, co nás čeká a co uvidíme v dalších dnech. Tento první galapážský ponor mi zůstane v mysli celý život.

První část představovala začátek vyprávění (je velmi zajímavé, ovšem pro naše potřeby příliš dlouhé, proto jste zde četli jen úvod).

Následující demonstrovaná část představuje závěr textu. Ten je napsán zcela odlišně, jako souhrn informací, tedy ve stylu prostě sdělovacím.

Jen úplný závěr se svou atmosférou opět vrací k původnímu stylu:

Co možná o archipelagu Galapagos nevíte

Oficiální název není souostroví Galapágy, ale Archipiélago de Colón. Souostroví leží přímo na rovníku 1000 km na západ od Ekvádoru, jeho rozloha je 7844 km čtverečních. Vlivem aktivní vulkanické činnosti a posunu kontinentálních desek se souostroví Galapágy vzdaluje ročně o 4 cm od kontinentální Jižní Ameriky.

V roce 1998 se galapážská mořská rezervace rozšířila na celkovou plochu 133 000 km čtverečních, a stala se tak po australském Velkém bariérovém útesu druhou největší podmořskou rezervací na světě. Roku 2001 byla tato podmořská oblast zapsána do seznamu světového přírodního dědictví UNESCO.

Spojení mezi Ekvádorem a ostrovy zajišťuje denně několik leteckých spojů společnosti AEROGAL a TAME.

Po úspěšně provedené dolarizaci ekvádorské ekonomiky je dnes na Galapágách jedinou měnou americký dolar.

Největším turistickým centrem je město Puerto Ayora na ostrově Santa Cruz, kde také žije většina z asi 20 000 obyvatel celého souostroví Galapágy. Trvale obydlených je zatím pouze pět z celkového počtu třinácti sopečných ostrovů.

I přes regulaci správy přírodní rezervace souostroví loni navštívilo skoro 200 000 turistů, což je nárůst o 3 000 % za posledních 20 let! Tento neudržitelný nárůst turistiky na Galapágách s sebou přináší značná negativa. Jedním z nich je i vzrůstající poptávka restaurací po čerstvých rybách, kterou využívají místní rybáři k rybolovu zakázanými technikami ve vodách přírodní rezervace.

Galapágy se evidentně potýkají s problémem, jak najít rovnováhu: na jedné straně jsou pohádkové příjmy z turistického ruchu (každý turista starší 12 let vstupující na území galapážského souostroví musí zaplatit jednorázový poplatek 100 USD), na druhé straně je zájem zachovat nádhernou galapážskou faunu a flóru pokud možno v nedotčeném stavu. Z regulace a práce ochránců přírody z Galapážského národního parku jsem měl dobrý pocit a věřím, že pro záchranu a uchování tohoto zapomenutého a nejméně dotčeného unikátu na světě udělají maximum.

Martin Jakeš, časopis *Oceán*, podzim 2007

Z této lekce si máte zapamatovat:

Před začátkem psaní je užitečné přesně vědět několik věcí:

- komu je text určen (a čím se tedy bude vyznačovat)
- které jazykové prostředky použijete
- čemu se bude třeba v textu vyhnout
- jaké hlavní poselství chcete čtenáři sdělit

Další důležité věci napoví „10 otázek“ sepsaných níže.

10 otázek před psaním

- Co konkrétně budu psát? Který literární útvar budu vytvářet?
- Co o tomto útvaru vím – znám jeho specifika?
- Zním výhody i nevýhody zvoleného útvaru?
- Které jazykové prostředky se k útvaru hodí?
- Pro jakou cílovou skupinu je dílo určeno?
- Co budou čtenáři od díla očekávat? Dokážu jim tato očekávání splnit a tudším, jak se přizpůsobit jejich vkusu a potřebám?
- Jaký styl budu s ohledem na čtenáře volit?
- Která specifická slova mám použít, a kterým se mám raději vyhnout?
- Jaká je hlavní myšlenka, kterou chci čtenáři sdělit (a která mu má po přečtení díla zůstat v mysli)?
- Víím, jak tuto stěžejní myšlenku patřičně zdůraznit?

Váš úkol:

1. Pokud už máte v mysli konkrétní dílo, které budete tvořit, napište si odpovědi na 10 otázek. Jestliže ještě přesný plán nemáte, zvolte si, co byste někdy v budoucnu rádi vytvořili, a také si rozmyslete a napište odpovědi.
2. Sestavte kratičké pojednání o tom, co očekáváte od této publikace; zpracujte ho alespoň třemi různými styly.

PŘÍLOHA: PRÁCE SE STYLEM V OBCHODNÍ KORESPONDENCI

První obchodní dopis má být „ve zlatém středu“

Při prvním kontaktu většinou volíme neutrální, zdvořilý tón. Styl tedy nebude nijak květnatý, umělecký (abychom nezdržovali), ale nebude ani „úřednický“ (protože pak by ho klient pravděpodobně vůbec neměl chuť číst). Prostě zlatý střed. Ne odtažitý či nabubřelý, ale ani příliš rozverný či familiární.

Výjimkou je jen situace, kdy se jedná o speciálního klienta nebo kdy máme pro klienta takovou nabídku, která šokující styl vyžaduje.

Ve všech ostatních situacích budeme prozatím vystupovat spíše „neutrálně“. Jak takový „neutrální styl“ vypadá?

Vyskytují se v něm středně dlouhé věty s nepříliš komplikovanou stavbou. Klient nemá zájem ztrácet svůj drahocenný čas tím, že musí každou sáhodlouhou větu přečíst několikrát, aby vůbec pochopil smysl sdělení.

Nepoužívá přespříliš stručné či holé věty – ty totiž mohou někdy vyvolat zdání, že se nedokážete lépe vyjádřit, a jindy zase mohou působit dojmem, že jste poněkud arogantní.

Většinou nepoužívá citově zabarvená či expresivní slova a eufemismy. Úplně a za každou cenu se ovšem těmito slovy vyhýbat nemusíte. Když jsou použita ve vhodné míře a na vhodném místě, pak jsou pro obchodní text příjemným oživením. Pokud tedy máte pro podobné záležitosti cit, pokud jejich použití dobře odhadnete, budou tato nevšední slůvka určitě užitečná.

Neutrální styl psaní dodržuje standardní úpravu. Budete se tedy snažit přehledně text rozčlenit do odstavců a správně umístit hlavičkové údaje; použijete klasické zdvořilé oslovení i rozloučení a na konec přidáte „plný“ podpis, což bude většinou znamenat, že uvedete své jméno a příjmení a také společnost či firmu, za které tu vystupujete (případně s kontaktem).

Když komunikace pokračuje a stává se osobnější

Už víte, že pro začátek komunikace, pro úvodní dopis, je vhodné zvolit neutrální styl vyjadřování.

Jak potom komunikace pokračuje, ukáže se, v jakém duchu se ponese dál, zda její styl zůstane i nadále ve zlatém středu, tedy bude „mile formální“, nebo zda se přenesení do osobnější roviny.

Platí zásada, že o takovém posunu rozhoduje vždy klient. Pokud byste měli dojem, že je načase projevit se trochu osobněji, kamarádštěji, jděte na to velmi opatrně a pozvolna.

Zkuste jen opravdu maličkou změnu (například místo „Hezký den“ můžete napsat „Krásný den“, místo „Pěkný víkend“ může být „Pohodový víkend“) – jestliže klient změnu akceptuje a vrátí vám ji, je to bod pro vás. Je tu ovšem riziko, že jste pro něj ještě pořád někým cizím, a pak by váš pokus o takové „sblížení“ mohl působit jako nepříjemná vlezlost, a mohlo by se dost dobře stát, že si k tomuto klientovi dokonce zavřete dveře.

Vraťme se ale ke klasické situaci, kdy styl komunikace určuje klient. Jakmile udělá krok k osobnějšímu, srdečnějšímu stylu, na vás je, abyste tuto změnu ihned akceptovali. Pokud tedy v některé z odpovědí klient například změní způsob oslovení nebo přidá srdečnější pozdrav – nesmíte to přehlédnout! Je třeba, abyste tyto změny sledovali a pružně se jim přizpůsobovali.

Je dobré používat „vzorový dopis“?

Někdy se vám může stát, že spolupracující agent či agentura vám doporučí vzor dopisu, který už se prokázal jako velice úspěšný; někdy je text „domácí“, tedy český, jindy se jedná o text „importovaný“ ze zahraničí, většinou přeložený z jiného jazyka.

Co v takovém případě – převzít ho, nebo raději vytvořit vlastní originál?

Ten dopis je pro vás vynikající pomůckou. Jestliže v něm nenajdete něco, co je v našich reáliích vysloveně nevhodné nebo zarážející, nějakou nešikovnost či jiné rušivé znaky, pak ho určitě nějakým způsobem využijte, ať už jako vzor, jako inspiraci, nebo přímo jako svůj vlastní dopis.

Nesmíte jen ztratit ze zřetele, že styl komunikace je v různých kulturách samozřejmě odlišný (a my opravdu „nejsme v Americe“). Bude tudíž třeba ten úspěšný dopis nejen kvalitně přeložit, ale asi také poněkud upravit pro naše podmínky. Když se to podaří, bude určitě velmi úspěšný i u českých klientů.

2. LEKCE: V ČEM VŠEM SE MŮŽETE ZDOKONALOVAT

Co se v této lekci naučíte

- Udržovat si nadprůměrnou znalost jazyka, která je důležitá, jestliže máte krásnou myšlenku také krásně zformulovat.
- Prohlubovat si všeobecný přehled a rozšiřovat si obzory podle toho, o čem píšete a kde a kdy se děj vašich děl odehrává.
- Dbát na četbu kvalitní literatury; přínosné je nejen čtení, ale také analytické zkoumání díla, které vás zaujalo.
- Cvičně napodobovat určité tvůrčí metody, postupy a „triky“, což vám otevře nové možnosti.
- Využívat beta-čtenáře.

K pokroku na tomto poli existuje několik cest a nejefektivnější je samozřejmě to, když je vhodně zkombinujete. Pravděpodobně znáte některé online i offline kurzy a setkávání autorů. Můžete však zkusit i něco odbornějšího. Vybavte se také knížkami (ať už papírovými, nebo elektronickými, anebo audioknihami), které jsou určené buď k sebevzdělávání, nebo ke každodennímu používání, nebo k poučení o tom, „jak to dělá konkurence“, případně ke všemu dohromady.

Které knihy by měly patřit do výbavy každého svědomitého literáta?

Česká mluvnice

Například ta vytvořená pány Havránkem a Jedličkou, starší, ale stále dobrá. Není nutné se dokonale naučit všechno, co obsahuje, i když – kdyby se vám to podařilo, tím lépe. Jde spíš o to, že zjistíte, co vše se v mluvnicích rozebírá a v čem všem vám kniha tohoto typu může poradit. Také budete vědět, kde máte co hledat. Ožívíte si zásady psaní velkých a malých písmen, připomenete si, kde se ve větě píše čárka, jak se skloňuje Korea a jak Nietzsche, jak se tvoří

který přechodník (a zda se raději neobejdete bez něj) nebo třeba jaké existují zásady větné stavby.

Pravidla českého pravopisu

Pokud možno akademická. Je pravda, že když se proti nim prohřešíte, váš textový editor vás automaticky upozorní, že je tu něco divného, a v nakladatelství vám s největší pravděpodobností nabídnou jazykovou redakci či korekturu, ale přece jen je lepší psát rovnou správně. Vypovídá to o vašem jazykovém citu, dále o tom, jak zodpovědně ke své tvorbě přistupujete, jak vám záleží na dobrém výsledku.

Slovník cizích slov

Je dost dobře možné, že i vy občas použijete nějaké málo frekventované cizí slovo, jehož význam či původ spíš tušíte, než znáte. Potom hrozí, že ho nepoužijete úplně tak, jak zamýšlíte. Proto si přesný význam raději ověřte. Lepší je desetkrát hledat zbytečně než jednou nehledat, a pak napsat nepřesnost nebo protimluv nebo prostě hloupost. Věřte, nebo ne, i jediné takové nedopatření může poškodit nebo znevážit celý článek.

Další jazykové publikace

Záleží na tom, co je pro vás praktické: *Slovník spisovného jazyka českého* (definuje všechny významy všech českých slov, uvádí jejich ustálené vazby a obvyklá použití a podobně); stejné zaměření má jednoduchý *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (ale ten je hodně stručný, a proto v něm nenajdete řešení některých složitějších problémů).

Dobrá bude i kvalitní učebnice slohu (nejlépe středoškolské úrovně – vysokoškolské bývají příliš rozvláčné a často jsou využitelné spíš pro teoretiky). Dále kniha o skladbě češtiny a o stylistice. Zopakujete si tak něco o postavení slov ve větě, o různých literárních stylech a jejich specifických prostředcích, slohotvorných činitelích a tak dále, ovšem teď už ne jako žáček, který z toho bude zkoušen, nýbrž jako autor, jenž chce z dané knihy získat všechno, co ke svému psaní využije.

Výhodné je, že velká část těchto knih už je k dispozici v elektronické podobě na internetu.

U tištěných jazykových publikací je nejlepší, když si je sami „zpracujete“ přesně pro svou potřebu (tedy když si je alespoň velmi rychle projdete a potřebné pasáže si podtrháte a zvýrazníte). Uvidíte, jak se vám to bude v průběhu psaní hodit.

Jaký užitek budete z jazykových publikací mít?

1. Zjistíte, co vám nejde, a můžete s tím tudíž něco dělat.

Když při zpracovávání knihy zjistíte, že v určité oblasti máte větší problém, zapamatujte si, co je pro vás tak obtížné, a buďte v tomto ohledu ve střehu. Zkuste se danou věc naučit, a když to nepůjde, raději se danému jazykovému jevu vyhýbejte.

Obdobná je situace, kdy určitý jazykový jev nedělá problémy vám, ale vašim čtenářům.

Příkladem může být zápor při vazbě se slovesy vyjadřujícími myšlenku bránění, ten dělá problémy dost často. Vezměme si třeba větu, která se často používala ve školních učebnicích (jednomu muži hrozilo, že odněkud spadne, a druhý ho zachránil). Podle starého, ale dosud zažitého úzu má věta správně znít Zabránil mu, aby nespadl. Podle aktuálně platných pravidel českého pravopisu můžete napsat Zabránil mu, aby spadl, což je formulace, která je pro mnoho čtenářů (zejména těch mladších) daleko logičtější. Jestliže si nejste jisti, kterou formulaci budou chtít přijmout vaši čtenáři, mezi nimiž jsou lidé různého věku, bude lepší, když danou záležitost vystihnete nějak jinak, například Zabránil mu v pádu.

2. Naučíte se, že jednu a tutéž věc je možné vyjádřit hned několika způsoby.

Proč je to praktické? Tak například, pokud jste nuceni použít v textu vícekrát podobnou vazbu, ale nejde o záměrné opakování přesně stejné vazby (tak jak se to cíleně používá pro zdůraznění), bude třeba vymyslet nějaké obměny. Někdy je možné prostě použít synonymum či spojku s obdobným významem, ale jindy je situace složitější. Pak vám možná pomůže, když si vzpomenete na návrhy předložené právě v knize o slohu či skladbě. Tam se totiž dočtete, jakými různými způsoby lze to či ono vyjádřit.

Napadlo vás třeba, že chce-li jedna vaše postava vyjádřit překvapení nad tím, co jí jiná postava sděluje, může to udělat dokonce šesti různými mluvnickými způsoby? Představíme-li si tedy dialog, kdy první postava pronese „Už se mi zase posmívali“, můžeme vytvořit nejméně šest odpovědí se shodným obsahem, ale s různými tvary a různým důrazem:

- A. Udivuje mě, že si to necháváš líbit! (souvětnou strukturou)
- B. Jak si to můžeš nechat líbit! (vedlejší větou)
- C. To sis to zase nechal líbit?! (podivovou otázkou)
- D. Že si to necháváš líbit?! (vedlejší větou se spojkou že)
- E. Copak ty sis to zas nechal líbit? (útvarem s iniciální částicí copak)
- F. Zase? A ty sis to nechal líbit? (opakováním již použitého výrazu)

Možná se takové „žonglování se slovíčky“ nezdá nijak důležité nebo převratné. Je ale pravda, že když se naučíte pestře střídat různé způsoby vyjádření, textu to ohromně prospěje. Nejedna literát vám kromě toho potvrdí, jak tristní je situace, kdy víte, že určitou pasáž by bylo dobré napsat jinak, ale prostě vám to zrovna teď nejde a nejde. Nemůžete na nic kloudného přijít, a kolega, který by poradil, je jako naschvál kdovíkde. Věřte, že v takové chvíli rádi sáhnete po knize, která napoví.

Tolik asi k jazykovým publikacím. Opatřete si je a studujte.

Kromě učebnic ovšem existují i jiné publikace, které se věnují jazyku (často jde o takzvané hobby publikace), a i ty vás mohou hodně posunout. Studujte tedy všechno, co s psaním souvisí, a když najdete něco přínosného, držte se toho. Když se naučíte rozpoznávat nový jazykový či literární nešvar, snažte se ho odhalit ve svém vlastním textu i v textech jiných autorů. Ne kvůli kritičnosti, ale proto, abyste si dobře všimli, jak se psát nemá.

Podobně vás samozřejmě obohatí, když si budete všímat, jaké jazykové prostředky, obraty či výrazy který autor používá – zvláště cenné je, když tušíte, že

váš kolega určitý jazykový nástroj používá záměrně, ale běžný čtenář má přitom dojem, že tak autor píše zcela samovolně, přirozeně, je to zkrátka jeho vypravečské nadání, jeho styl...

Další naučné knihy: atlas světa, encyklopedie a podobně

U encyklopedií pozor, na trhu je mnoho překladových publikací tohoto zaměření, a i když mají většinou krásnou úpravu a jsou vybaveny luxusními fotografiemi a ilustracemi, případně nějakými vloženými doplňky a podobně, s hodnověrností jejich informací už to někdy tak slavné není.

Zda je encyklopedie kvalitní, většinou zjistíte snadno: Vyhledejte v ní téma, ve kterém se opravdu dobře vyznáte, a uvidíte, jak kvalitně a přesně je zpracováno. Sledujte, zda jsou správně použity specifické výrazy a zda se do celého zpracování nepromítají nějaké obecně rozšířené, ale chybné názory. Pokud zde zjistíte nepřesnosti nebo zastaralé či nedostatečné poznatky, dá se čekat, že obdobná nekompetence či nekvalita se bude objevovat i u ostatních témat. Dokonce je možné říct, že celá taková publikace je nespolehlivá, a tedy vlastně – skoro k ničemu. U těchto publikací se doporučuje opatřit si vždy nejnovější vydání (technické poznatky rychle zastarávají a u atlasu světa je aktuálnost také věcí krátkodobou, protože politické uspořádání států se stále mění).

Kvalitní odpočinková literatura

Jako autor potřebujete pořád číst, a když si budete dobře vybírat, můžete se hodně naučit. Budete-li číst pozorně (ne pouze z pozice čtenáře, ale také z pozice budoucího či současného tvůrce), najdete pro sebe mnoho užitečného: Odhalíte modelové slohové situace, všimnete si pěkných jazykových prostředků, získáte možná i další nové podněty a něco z toho budete moci hned zkusit použít.

Co ale je „kvalitní literatura“? Tady je dobré vydat se někam dál než jen k autorům právě módním. Ne že by dnes neexistovali dobří autoři, zcela určitě jsou. Ale pokud chcete mít jistotu, že čas věnovaný této četbě se vám i odborně zúročí, sáhněte raději po osvědčeném a oblíbeném klasikovi. Může to být třeba...

Karel Čapek

Všimli jste si někdy, jakým způsobem tento spisovatel řadí slova ve větě? Kdy určitou záležitost zevrubně popisuje a dlouze rozpitvává, a kdy naopak v ději uhání dopředu přímo tryskem? Asi ne, vidíte. On totiž psal tak skvěle, že čtenář většinou naplno vnímá děj, a vůbec si nevšímá, co všechno pan Čapek s češtinou provádí. Jeho texty nás prostě strhnou.

A to je přesně ono. Když ho budete chtít napodobit, asi se budete muset leccos naučit, ale stojí to za to. Zkuste si tedy některé Čapkovo dílo jen tak pro sebe trochu analyzovat. Ne prostě jen přečíst, ale spíš sledovat: Jaká slova vybírá pro jakou situaci (a proč)? Jak dlouhé či krátké věty kde skládá (a proč)? Čím asi dosáhl velkého napětí, které slohotvorné činitele kdy použil?

Když se vám podaří poodhalit, jaká jsou v tom pravidla a zákonitosti, můžete je využít ke svému prospěchu a začít je pohotově uplatňovat taky. A nepovažujte to za ponižující kopírování nebo dokonce vykrádání. Vždyť vy přece nevydáváte za své žádné Čapkovy výroky nebo myšlenky, jen se učíte, jak se dá pěkně zacházet s jazykem.

Nebojte se, není to plagiátorství. To se jen učíte od zkušenějšího kolegy a snažíte se osvojit si dobré pracovní postupy. Uvědomte si, že i Karel Čapek se musel nejprve učit, a teprve potom mohl naplno rozvinout své nadání.

Na rozdíl od mnohých z nás však měl možnost získat klasické vzdělání velice vysoké kvality. Studenti tehdejších gymnázií se ve škole hodiny a hodiny věnovali slohovým cvičením, běžné bylo psát je v latině, němčině, francouzštině... V hodinách jazyka českého se do hloubky procvičovala nejen gramatika, ale například i kompozice, umění napsat text splňující konkrétní požadavky na ten který slohový útvar, a to v takové kvalitě, jaké to dnes třeba nedokáže ani některý profesionál.

Není tedy ostuda učit se od Karla Čapka a dalších mistrů pera.

Pokud by vám někdo tvrdil, že snad tímto „okoukáváním“ ztratí váš literární styl na osobitosti, nevěřte mu. Máte-li talent, jen vám to pomůže v rozvoji. To je ostatně pravda, která platí ve všech uměleckých profesích stejně: Kupříkladu takový